

Protective effects of vitamin E against sertraline-induced oxidative stress on the reproductive system and expression of Bcl-2, Caspase-3 and Hsp70-2 genes in testicular tissue of mice

Hassan Morovvati¹, Hojat Anbara², Fereshteh Morshedi³

1. Professor, Department of Comparative Histology & Embryology, Faculty of Veterinary Medicine, University of Tehran, Tehran, Iran., (Corresponding Author), Tel: +98-21-61117117, Email: hmorovvati@ut.ac.ir, ORCID ID: 0000-0003-0275-1636

2. Ph.D. Candidate, Department of Comparative Histology & Embryology, Faculty of Veterinary Medicine, University of Tehran, Tehran, Iran. ORCID ID: 0000-0002-3472-9460

3. Ph.D. Candidate, Department of Comparative Histology & Embryology, Faculty of Veterinary Medicine, University of Tehran, Tehran, Iran. ORCID ID: 0000-0003-0846-366X

ABSTRACT

Background and Aim: Sertraline is an antidepressant drug and many controversial reports have been presented on the complications of sertraline on the reproductive system. In this study we evaluated the protective effects of vitamin E against sertraline-induced damage to the reproductive system of male mice.

Materials and Methods: In this experimental study, 40 adult male mice were divided into 8 groups of 5. Four groups received 100 IU/kg.bw vitamin E by gavage for 42 days. One group was considered as control and three groups received just sertraline with doses of 5, 10 and 20 mg/kg.bw orally. 24 hours after the last treatment, testes tissue and blood samples were collected and sent for histochemical and biochemical studies, spermatogenic indices as well as measurement of the expressions of Bcl-2, Caspase-3 and Hsp70-2 genes.

Results: The results showed a significant increase in the level of malondialdehyde, nitric oxide and expression of Caspase-3 and Hsp70-2 genes. We also found a significant decrease in spermatogenesis indices, total antioxidant capacity, testosterone and Bcl-2 gene expression in the group receiving 20 mg/kg.bw sertraline ($P < 0.05$). The above mentioned parameters were improved in the groups that received vitamin E along with sertraline.

Conclusion: Vitamin E can decrease the adverse effects of sertraline on biochemical and histochemical parameters, spermatogenic indices and can increase the expression of Bcl-2, Caspase-3 and Hsp70-2 genes in the testicular tissue of mice.

Keywords: Sertraline, Vitamin E, Apoptosis, Bcl-2, Caspase-3, Hsp70-2.

Received: July 12, 2021

Accepted: Nov 17, 2021

How to cite the article: Hassan Morovvati, Hojat Anbara, Fereshteh Morshedi. Protective effects of vitamin E against sertraline-induced oxidative stress on the reproductive system and expression of Bcl-2, Caspase-3 and Hsp70-2 genes in testicular tissue of mice. SJKU 2023;27(5):24-40.

Copyright © 2018 the Author (s). Published by Kurdistan University of Medical Sciences. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Non Commercial License 4.0 (CCBYNC), where it is permissible to download, share, remix, transform, and buildup the work provided it is properly cited. The work cannot be used commercially without permission from the journal

اثرات محافظتی ویتامین E در برابر استرس اکسیداتیو ناشی از سرتالین بر دستگاه تولید-

مثلی و بیان ژن های Bcl-2، Caspase-3 و Hsp70-2 در بافت بیضه موش سوری

حسن مروتی¹، حجت عنبر²، فرشته مرشدی³

1- استاد، بخش بافت شناسی و جنین شناسی، گروه علوم پایه، دانشکده دامپزشکی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، پست الکترونیک: hmorovvati@ut.ac.ir، تلفن ثابت:

0000-0003-0275-1636، کد ارکید: 61117117-021

2- دانشجوی دکتری تخصصی بافت شناسی مقایسه‌ای، گروه علوم پایه، دانشکده دامپزشکی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. کد ارکید: 0000-0002-3472-9460

3- دانشجوی دکتری تخصصی بافت شناسی مقایسه‌ای، گروه علوم پایه، دانشکده دامپزشکی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. کد ارکید: 0846-0003-0000-366x

چکیده

زمینه و هدف: سرتالین از جمله داروهای ضدافسردگی است که گزارش‌های بحث‌برانگیزی در رابطه با عوارض این دارو بر روی دستگاه تولیدمثل وجود دارد. مطالعه حاضر به منظور ارزیابی اثرات محافظتی ویتامین E در برابر آسیب‌های ناشی از سرتالین بر دستگاه تناسلی موش نر انجام پذیرفت.

مواد و روش‌ها: در این مطالعه تجربی، 40 سر موش نر بالغ به هشت گروه پنج‌تایی تقسیم شدند. چهار گروه از موش‌ها ویتامین E را به میزان 100 واحد بین‌المللی به ازای هر کیلوگرم وزن بدن به صورت خوراکی به مدت 42 روز دریافت نمودند. به سه گروه از گروه‌های فوق بعد از دریافت ویتامین E، سرتالین به میزان 5، 10 و 20 میلی‌گرم بر کیلوگرم وزن بدن به صورت خوراکی تجویز گردید. یک گروه به عنوان کنترل در نظر گرفته شده و سه گروه دیگر تنها سرتالین را به میزان 5، 10 و 20 میلی‌گرم بر کیلوگرم وزن بدن به صورت خوراکی دریافت نمودند. 24 ساعت پس از آخرین تیمار، نمونه‌های خونی و بافتی بیضه جمع‌آوری و جهت بررسی‌های بیوشیمیایی، هیستوشیمیایی، شاخص‌های اسپرماتوژنز و همچنین بیان ژن‌های Bcl-2، Caspase-3 و Hsp70-2 مورد استفاده قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان‌دهنده افزایش معنی‌دار سطح مالون دی‌آلدئید، نیتریک اکساید، بیان ژن‌های Caspase-3 و Hsp70-2 و کاهش معنی‌داری در شاخص‌های اسپرماتوژنز، سطح ظرفیت آنتی‌اکسیدانی تام، تستوسترون و بیان ژن Bcl-2 در گروه دریافت‌کننده سرتالین به میزان 20 میلی‌گرم بر کیلوگرم وزن بدن بود ($P < 0/05$). پارامترهای ذکر شده در گروه‌هایی که همراه سرتالین ویتامین E را نیز دریافت کرده بودند، بهبود یافته بود.

نتیجه‌گیری: ویتامین E می‌تواند اثرات منفی بر پارامترهای بیوشیمیایی، هیستوشیمیایی، شاخص‌های اسپرماتوژنز و همچنین بیان ژن‌های Bcl-2، Caspase-3 و Hsp70-2 در بافت بیضه موش‌های دریافت‌کننده سرتالین را بهبود بخشد.

کلمات کلیدی: سرتالین، ویتامین E، آپوپتوز، Bcl-2، Caspase-3، Hsp70-2.

وصول مقاله: 1400/4/21 اصلاحیه نهایی: 1400/8/19 پذیرش: 1400/8/26

مقدمه

افسردگی یک اختلال روان‌پزشکی شایع است که بنا به گزارش سازمان جهانی بهداشت، یکی از دلایل مهم ناتوانی در جهان بوده و میزان ابتلا به این بیماری در افراد و به دنبال آن کاهش کیفیت زندگی رو به افزایش است (1). در میان داروهای پرکاربرد در روان‌پزشکی، مهارکننده‌های مونوآمین اکسیداز، داروهای ضدافسردگی سه حلقه‌ای، مهارکننده‌های انتخابی بازجذب سروتونین، مهارکننده‌های بازجذب سروتونین و نورآدرنالین، داروهای ضدافسردگی سروتونرژیک خاص و بنزودیازپین بیشترین تجویز را در بین داروهای ضدافسردگی دارند (2). سرتالین (Sertraline) با نام‌های تجاری آسترا و زلفت جزو نسل سوم داروهای ضدافسردگی بوده و از گروه مهارکننده‌های انتخابی بازجذب سروتونین (SSRIs) است که برای درمان افسردگی، اختلالات خلقی و اضطرابی بزرگسالان، اختلالات استرسی پس از سانحه و غیره استفاده می‌شود (3). مکانیسم اثر سرتالین از طریق جلوگیری از جذب مجدد سروتونین توسط گیرنده‌های عصبی پس‌سیناپسی و افزایش غلظت سروتونین در دستگاه عصبی مرکزی است (3). عوارض جانبی سرتالین شامل ناتوانی جنسی، کاهش تمایلات جنسی و تأخیر در انزال بوده و همچنین با ایجاد فرآیند استرس اکسیداتیو تأثیرات منفی بر سیستم تولیدمثل دارد (3 و 4). استرس اکسیداتیو اختلال در تعادل بین تولید گونه‌های فعال اکسیژن (ROS) و دفاع آنتی‌اکسیدانی است که می‌تواند به DNA، پروتئین‌ها و چربی‌ها آسیب برساند و در نهایت منجر به نکروز یا آپوپتوز در سلول‌های زنده شود (6 و 5). ویتامین E یکی از ویتامین‌های محلول در چربی است که خاصیت آنتی‌اکسیدانی داشته و اثر شیمیایی مواد مخربی که به بافت‌های بدن آسیب می‌زند را از بین می‌برد. این ویتامین توانایی زیادی در خنثی کردن رادیکال‌های آزاد ساخته شده درون سلول‌های بدن دارد. ویتامین E به‌عنوان یک آنتی‌اکسیدان قوی می‌تواند نقش کلیدی در به تأخیر انداختن پاتوژن انواع بیماری‌های دژنراتیو داشته و در

دستگاه تولیدمثلی نیز موجب مهار نمودن اثرات مخرب رادیکال‌های آزاد در بیضه و اسپرم گردد (7 و 3). آپوپتوز یا مرگ برنامه‌ریزی شده سلولی، فرآیند فیزیولوژیکی است که نقشی کلیدی در حفظ همئوستاز بافت‌های بالغ و نیز تنظیم تکامل سیستم ایمنی در جریان رشد و تومورزایی را ایفا می‌کند. آپوپتوز نوعی مرگ سلولی است که در آن سلول‌های میزبان، به دنبال فعالیت برنامه‌ریزی شده و به صورت آبشاری از وقایع، از بین می‌روند. این فعالیت توسط مجموعه‌ای از ژن‌ها کنترل می‌شود (8). این پدیده در شرایط طبیعی باعث می‌شود که سلول‌های پیر، آسیب دیده، اضافی و مضر حذف شوند و برای تکامل و ترمیم بافت ضروری است (9 و 8). مسیرهای درگیر در تحریک فرآیند آپوپتوز را به دو دسته مسیر درونی (میتوکندریایی) و مسیر بیرونی (رسپتورهای مرگ) تقسیم می‌کنند. در شرایط آسیب DNA و اختلالات فاکتورهای رشد، مسیر داخلی (مسیر تحت کنترل پروتئین Bcl2) فعال می‌گردد. در صورت کاهش بیان پروتئین Bcl2 در غشای میتوکندری‌ها، تولید و سنتز سیتوکروم‌ها افزایش می‌یابد که به ایجاد تغییر در نفوذپذیری و فعالیت غشای میتوکندری‌ها انجامیده و سیتوکروم‌های c درون سیتوپلاسم آزاد می‌شوند (6). Caspase-3 به‌عنوان آخرین فاکتور در فرآیند آپوپتوز به‌شمار می‌رود. این ژن در حقیقت مسئول تخریب پروتئین‌ها در سلول‌های درحال آپوپتوز، شکست DNA سلولی و حتی فشرده‌گی کروماتین در سلول‌ها است که در ادامه منجر به مرگ سلول خواهد شد (6). Hsp70-2 جزوی از پروتئین‌های شوک حرارتی (HSPs) می‌باشد که در سیتوپلاسم و ساختارهای سلولی و نیز در جهت حفاظت از آن‌ها نقش داشته و به‌صورت پروتئین‌های چاپرون عمل می‌کند. پروتئین Hsp70-2 در بیضه و اسپرم انسان به‌ویژه در سطح غشای پلاسمایی بیان می‌شود. بیان آن‌ها در پاسخ به بالا رفتن دما، تاخوردگی پروتئین و استرس اکسیداتیو افزایش می‌یابد. Hsp70-2 یک نشانگر معتبر برای عملکرد اسپرم و ناباروری مردان است (10). با توجه به گزارش‌های

برای انجام این پژوهش که به صورت یک کارآزمایی تجربی تصادفی شده شاهد دار طرح ریزی شده بود، 40 سر موش سفید کوچک آزمایشگاهی نر بالغ از نژاد NMRI با وزن 20-25 گرم از مرکز پرورش حیوانات آزمایشگاهی انستیتو پاستور ایران تهیه گردید. حیوانات در شرایط استاندارد 12 ساعت روشنایی و 12 ساعت تاریکی با دمای 25 ± 2 سانتی گراد و رطوبت نسبی 50 ± 10 درصد در قفس‌های پلی اتیلنی مخصوص نگهداری موش با دسترسی آزاد به آب آشامیدنی نگهداری شدند. تمامی حیوانات به صورت برابر از پیلتهای مخصوص موش تغذیه می کردند. کلیه ضوابط و شرایط نگهداری و انجام آزمایش‌ها روی حیوانات در این مطالعه طبق دستورالعمل‌های مصوب کمیته اخلاق دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران با کد اخلاق 30029/6/11 صورت پذیرفت. قبل از شروع دوره تیمار، به منظور سازگاری با شرایط جدید محیط، حیوانات به مدت دو هفته نگهداری شدند و بعد از نشان‌دار کردن، موش‌های نر به طور تصادفی به 8 گروه 5 تایی به ترتیب زیر تقسیم شدند و به مدت 42 روز متوالی داروهای سرتالین (اکتورکو، ایران) و ویتامین E (بهسا، ایران) را به صورت خوراکی از طریق گاواژ دریافت کردند.

گروه‌بندی حیوانات:

40 سر موش سفید کوچک آزمایشگاهی نر به صورت تصادفی به هشت گروه 5 تایی به ترتیب زیر تقسیم شدند. در ادامه موش‌های نر پس از تعیین وزن اولیه، با محلول ثبوتی بوئن نشان‌دار شده و گروه‌بندی انجام شد.

1- گروه کنترل (Con): حیوانات این گروه به مقدار 0/3 میلی‌لیتر سرم فیزیولوژی به صورت خوراکی از طریق گاواژ روزانه دریافت کردند.

2- گروه دوم (S5): این گروه داروی سرتالین را به تنهایی و به میزان 5 میلی‌گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن به صورت خوراکی از طریق گاواژ روزانه دریافت کردند (4).

3- گروه سوم (S10): این گروه داروی سرتالین را به تنهایی و به میزان 10 میلی‌گرم به ازای هر کیلوگرم وزن

مختلف در مدل‌های انسانی و حیوانی مبنی بر اثرات نامطلوب داروهای گروه SSRIs از جمله سرتالین بر روی دستگاه‌ها و بافت‌های مختلف بدن مانند دستگاه تناسلی و ارتباط تنگاتنگی که این داروها با سیستم استرس اکسیداتیو دارند (2-4)، بررسی‌های محدودی درباره عوارض و آسیب‌های داروهای SSRIs بر روی دستگاه تناسلی صورت گرفته است (4) و همچنین بررسی‌های اندکی بر اثرات داروی سرتالین بر روی ساختار آناتومیکی بیضه و عملکرد کلی دستگاه تناسلی پرداخته است. از سوی دیگر، با توجه به تأثیرات سوء معدودی از داروهای SSRIs بر روی بافت‌ها و دستگاه‌های مختلف بدن به ویژه دستگاه تناسلی، مطالعه بررسی اثرات محافظتی استفاده از یک داروی آنتی‌اکسیدان مانند ویتامین E می‌تواند کمک شایانی در این زمینه به روان‌پزشکان و بیماران متقاضی این داروها به ویژه افراد دارای اختلالات افسردگی نماید. بدین منظور بررسی اثرات سوء داروی سرتالین بر دستگاه تولیدمثلی نر و همچنین نقش کلیدی ویتامین E در کاهش اثرات سوء آن ضروری به نظر می‌رسد. از آنجایی که سایر داروهای ضد افسردگی همانند داروهای فلوکستین و پاروکستین توانسته‌اند با افزایش رادیکال‌های آزاد موجب تغییراتی در دستگاه تولیدمثلی شوند، سرتالین نیز ممکن است بتواند موجب تغییراتی در عملکرد دستگاه تولیدمثلی نر شود و شاید ویتامین E به عنوان یک آنتی‌اکسیدان قوی بتواند از طریق مسیر گلوکوتایون پراکسیداز، آسیب‌های احتمالی ناشی از سرتالین را کاهش دهد؛ لذا هدف از این مطالعه، بررسی اثرات محافظتی ویتامین E بر روی پارامترهای بیوشیمیایی، هیستوشیمی، شاخص‌های اسپرماتوزن و همچنین بیان ژن‌های Bcl-2، Caspase-3 و Hsp70-2 در بافت بیضه موش‌های سفید کوچک آزمایشگاهی تیمار شده در یک دوره 42 روزه با سرتالین که تا به حال مورد بررسی قرار نگرفته است، می‌باشد.

مواد و روش‌ها

حیوانات آزمایشگاهی:

بدن به صورت خوراکی از طریق گاوآژ روزانه دریافت نمودند (4).

4- گروه چهارم (S20): حیوانات این گروه داروی سرتالین را به تنهایی و به میزان 20 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن به صورت خوراکی از طریق گاوآژ روزانه دریافت کردند (4).

5- گروه پنجم (E): این گروه فقط ویتامین E را به میزان 100 واحد بین المللی به ازای هر کیلوگرم وزن بدن به صورت خوراکی از طریق گاوآژ روزانه دریافت نمودند (3).

6- گروه ششم (S5+E): در این گروه، حیوانات 5 میلی-گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن داروی سرتالین را به همراه 100 واحد بین المللی ویتامین E به صورت خوراکی از طریق گاوآژ روزانه دریافت کردند.

7- گروه هفتم (S10+E): این گروه از حیوانات، 10 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن داروی سرتالین را به همراه 100 واحد بین المللی ویتامین E به صورت خوراکی از طریق گاوآژ روزانه دریافت کردند.

8- گروه هشتم (S20+E): حیوانات این گروه، 20 میلی-گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن داروی سرتالین را به همراه 100 واحد بین المللی ویتامین E به صورت خوراکی از طریق گاوآژ روزانه دریافت کردند. نمونه برداری:

یک روز پس از پایان دوره تیمار 42 روزه، موش ها دوباره توسط ترازوی دقیق آزمایشگاهی در حد میلی گرم توزین شده و کلیه حیوانات موجود در هشت گروه ذکر شده با مخلوط کتامین و زایلازین (0/1 میلی لیتر زایلازین، 1 میلی-لیتر کتامین و 8/9 میلی لیتر آب مقطر) با دوز 0/1 میلی لیتر به ازای هر 10 گرم وزن بدن بیهوش شدند. سپس نمونه های خون با وارد کردن سرنگ های استریل از خلف زایده مانوبریوم جناغ و از قسمت بطن راست قلب موش ها جمع-آوری و آسان کشی شدند. نمونه های خونی در یخ نگهداری شده با میانگین 0/5 میلی لیتری از هر موش، در لوله های اپندورف 2 میلی لیتری ریخته شده و پس از لخته شدن

خون، جهت استحصال سرم، نمونه ها با سانتریفیوژ یخچال-دار در 3000 دور به مدت 5 دقیقه سانتریفیوژ شدند. نمونه های سرم جدا شده به لوله های اپندورف 1 میلی لیتری منتقل و تا زمان انجام آزمایش های بیوشیمیایی و هورمونی در دمای 70- نگهداری شد (10). در مورد بیضه ها نیز پس از سنجش وزن آنها، مجموع وزن بیضه های چپ و راست مشخص شده و سپس مقدار حاصل بر وزن ثانویه بدن در پایان دوره تیمار تقسیم و در عدد 100 ضرب گردید و عدد حاصل به عنوان شاخص گونادوسوماتیک یا شاخص GSI (Gonadosomatic Index) ثبت گردید (6).

ارزیابی های بیوشیمیایی - هورمونی:

اندازه گیری سطح هورمون تستوسترون با استفاده از کیت اندازه گیری تستوسترون به روش الایزا و ایمونواسی، بر اساس اتصال رقابتی تستوسترون نمونه با تستوسترون کونژوگه طراحی و اجرا شد. سپس نمونه های سرمی جهت تعیین ظرفیت آنتی اکسیدانت تام سرم (TAC)، با استفاده از روش FRAP (Ferric reducing ability of plasma) مورد اندازه گیری قرار گرفت. در این روش در pH اسیدی ایجاد شده توسط بافر استات، رنگ آبی تولید شده به واسطه احیای یون های فریک (Fe³⁺) کمپلکس TPTZ-Fe³⁺ و تبدیل آنها به یون های فرو (Fe²⁺)، در طول موج 593 نانومتر و به صورت اسپکتروفتومتریک مورد سنجش قرار می گیرد (10 و 11). به منظور تعیین میزان پراکسیداسیون لیپیدی، سطح تولید مالون دی آلدئید (MDA) به عنوان شاخص ارزیابی این فرآیند در نمونه های سرمی بر اساس واکنش با اسید تیوباربیتوریک و تولید محصولی رنگی با حداکثر جذب نوری در 532 نانومتر مورد ارزیابی قرار گرفت و بر اساس منحنی کالیبراسیون استاندارد MDA محاسبه و به صورت نانومول در هر میلی گرم پروتئین بیان شد (10 و 11). جهت تعیین میزان نیتریک اکساید سرم (NO) نیز از روش غیرمستقیم رنگ سنجی گریس در طول موج 540 نانومتر استفاده شد که در آن با اندازه گیری غلظت نیتریک اکساید که با عامل رنگزا واکنش داده و

ب برای مشاهده چربی‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. رنگ-آمیزی آلکالین فسفاتاز نیز برای شناسایی مقادیر آنزیم آلکالین فسفاتاز که آنزیمی بسیار مهم جهت ارزیابی میزان واکنش‌های التهابی در بافت‌ها می‌باشد، انجام می‌گیرد (10).

واکنش زنجیره‌ای پلیمرز بی‌درنگ یا کمی (Real-Time PCR):

برای بررسی بیان ژن‌های Bcl-2, Caspase-3 و Hsp70-2، ابتدا تعداد یکسانی از نمونه‌های بیضه را برداشته و مقداری از بافت بیضه به وسیله تیغ جراحی جدا و خرد شد. در ابتدای کار به منظور استخراج RNA از کیت استخراج RNA (BioFACT™ Total RNA Prep Kit) استفاده گردید. پس از استخراج RNA، با استفاده از دستگاه اسپکتروفوتومتر (Biophotometr) غلظت و تراکم نوری نمونه‌های مورد مطالعه در طول موج 260-280 نانومتر مورد بررسی قرار گرفت. در مرحله بعد، به منظور استخراج cDNA از RNA استخراج شده از کیت سنتز cDNA (WizScript RT Master) استفاده گردید. در ادامه cDNA ساخته شده با استفاده از روش Real-Time PCR تکثیر و مورد بررسی قرار گرفت. هر واکنش PCR با استفاده از کیت Real Q Plus 2X Master Mix Green (Ampliqon, Denmark) در دستگاه Real-Time PCR (QIAGEN, Germany) بر اساس پروتکل شرکت سازنده انجام پذیرفت. توالی پرایمرهای مستقیم و معکوس اختصاصی برای ژن‌های مورد مطالعه با استفاده از پایگاه اطلاعاتی NCBI و نرم افزار Primer Blast مشخص شده و از شرکت سینا ژن تهیه گردید که توالی پرایمرهای مورد استفاده در جدول 1 ارائه شده است (13 و 14). در ادامه 40 سیکل تکثیر برای هر چرخه Real-Time PCR در نظر گرفته شد، دماهای هر سیکل در جدول شماره 2 مشخص شده است. صحت هر منحنی Amplification توسط منحنی Melting و با استفاده از دمای اختصاصی Melt که برای محصول هر ژن اختصاصی

ترکیب آزو صورتی رنگ تولید می‌نماید که در نهایت این شاخص توسط منحنی استاندارد محاسبه گردید (11 و 10).

بررسی‌های هیستوشیمیایی و شاخص‌های اسپرما توژنز:

پس از پایان دوره تیمار اقدام به نمونه برداری از موش‌ها شد که بدین منظور بعد از آسان‌کشی موش‌ها و بازکردن محوطه شکمی، بیضه سمت راست به منظور تهیه برش‌های پارافینی جهت ارزیابی شاخص‌های اسپرما توژنز به مدت 48-72 ساعت در داخل محلول ثبوتی بوئن قرار داده شد و بیضه سمت چپ نیز به منظور بررسی‌های هیستوشیمیایی و بیان ژن‌های Bcl-2, Caspase-3 و Hsp70-2 در داخل ازت مایع قرار گرفت. به منظور تهیه برش‌های پارافینی، بیضه‌ها پس از تثبیت، به ترتیب وارد مراحل آبگیری، شفاف‌سازی، آغشتگی با پارافین، قالب‌گیری، برش بافت با ضخامت 5-7 میکرومتر شده و در ادامه وارد مراحل رنگ-آمیزی گردید. برای ارزیابی شاخص‌های اسپرما توژنز از رنگ‌آمیزی معمولی هماتوکسیلین-ائوزین استفاده شد. شاخص‌های اسپرما توژنیک شامل ضریب تمایز لوله‌ای (TDI)، ضریب اسپرمیوژنز (SPI) و ضریب تجمع (RI) است. بدین منظور، تعداد 100 لوله منی‌ساز در هر بیضه جهت ارزیابی مورد بررسی قرار گرفتند. جهت ارزیابی ضریب تمایز لوله‌ای، درصد لوله‌های منی‌ساز که شامل سه یا بیش از سه رده از سلول‌های اسپرما توژنز تمایز یافته از اسپرما توگونی نوع A بودند، محاسبه گردید (12). ضریب اسپرمیوژنز بیانگر درصد لوله‌های منی‌ساز دارای اسپرمیوژنز طبیعی (حاوی اسپرم) است (12). جهت مشخص کردن ضریب تجمع نیز، درصد سلول‌های اسپرما توگونی فعال به غیرفعال در لوله‌های منی‌ساز محاسبه گردید (12). در مورد برش‌های انجمادی نیز نمونه‌ها پس از خارج شدن از ازت مایع با استفاده از دستگاه برش انجمادی (Cryostat, SLEE, Germany) در دمای 40- درجه سانتی‌گراد و با ضخامت‌های 15-20 میکرومتری برش خورده و پس از انجام رنگ‌آمیزی‌های سودان بلک-ب و آلکالین فسفاتاز نتایج مورد بررسی قرار گرفتند. رنگ‌آمیزی سودان بلک-

S20+E نسبت به گروه‌های S10 و S20 کاهش معنی‌داری (P<0/05) داشته است (جدول 4).

سنجش ظرفیت آنتی‌اکسیدانی تام سرم:

سنجش میزان ظرفیت آنتی‌اکسیدانی تام سرم در گروه‌های مختلف نشان داد که سطح ظرفیت آنتی‌اکسیدانی تام سرم در گروه‌های S10 و S20 با گروه‌های کنترل و ویتامین E دارای کاهش معنی‌دار (P<0/05) بودند. همچنین سطح آنتی‌اکسیدانی تام سرم در گروه S20+E افزایش معنی‌داری (P<0/05) در مقایسه با گروه S20 داشت (جدول 4).

سنجش میزان مالون دی‌آلدئید:

بررسی میزان پراکسیداسیون چربی‌ها در حیوانات نشان داد که تجویز سرتالین در گروه‌های S10 و S20 باعث افزایش معنی‌داری (P<0/05) در میزان مالون دی‌آلدئید با گروه‌های کنترل و ویتامین E (P<0/05) شده بود. همچنین سطح مالون دی‌آلدئید در گروه‌های S10+E و S20+E در مقایسه با گروه‌های کنترل و ویتامین E اختلاف معنی‌داری (P<0/05) داشت. گروه‌های S10+E و S20+E دارای کاهش معنی‌داری (P<0/05) در سطح مالون دی‌آلدئید در مقایسه با گروه متناظر خود یعنی گروه‌های S10 و S20 بودند (جدول 4).

ارزیابی ضریب تمایز لوله‌ای:

در بررسی شاخص تمایز لوله‌ای یا شاخص TDI لوله‌های منی‌ساز مشخص شد که هر یک از گروه‌های S5 و S10 نسبت به گروه‌های کنترل و ویتامین E تغییر معنی‌داری (P<0/05) نداشتند. در مقابل گروه S20 کاهش معنی‌داری (P<0/05) نسبت به گروه‌های کنترل و ویتامین E نشان داد. در مقایسه گروه‌های متناظر مشخص شد که ویتامین E در گروه S20+E سبب افزایش معنی‌داری (P<0/05) نسبت به گروه S20 شده بود (جدول 5).

ارزیابی ضریب تجمعی یا جایگزینی مجدد اسپرماتوگونی‌های فعال:

بررسی‌های ضریب تجمعی لوله‌های منی‌ساز نشان داد که تنها گروه S20 دارای اختلاف معنی‌دار (P<0/05) نسبت

است، تأیید گردید. میزان بیان هر ژن هدف نسبت به ژن رفرنس با استفاده از فرمول $2^{-\Delta\Delta Ct}$ محاسبه گردید.

تجزیه و تحلیل آماری:

با توجه به کمی و پیوسته بودن داده‌ها، تعداد گروه‌های مستقل مورد ارزیابی و نیز متعاقب اطمینان از نرمال بودن توزیع داده‌ها توسط آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، ارزیابی آماری داده‌های این مطالعه با استفاده از بسته نرم-افزاری SPSS نسخه 19 (SPSS Inc, version 19.00, California, USA) انجام پذیرفت و تمامی نتایج بر اساس میانگین $\pm$ انحراف معیار بیان گردید. جهت مقایسه بین گروه‌ها آنالیز واریانس یک‌طرفه و به دنبال آن تست‌های مقایسه‌ای چندگانه توکی مورد استفاده قرار خواهد گرفت. مقدار P<0/05 برای تعیین سطح معنی‌داری بین گروه‌ها در نظر گرفته شد (10).

یافته‌ها

نتایج وزن بیضه و وزن بدن:

بررسی تغییرات مربوط به وزن بیضه، وزن بدن و همچنین شاخص گونادوسوماتیک در گروه‌های مختلف نشان داد که مصرف سرتالین و ویتامین E موجب تغییرات معنی‌داری (P<0/05) در میانگین پارامترهای ذکر شده مابین گروه‌ها نگردید (جدول شماره 3).

نتایج حاصل از سنجش هورمون تستوسترون:

بررسی میزان هورمون تستوسترون در گروه‌های مختلف نشان داد که میزان این هورمون در گروه‌های S5، S10 و S20 با گروه‌های کنترل و ویتامین E دارای کاهش معنی‌دار (P<0/05) بود. مقایسه گروه‌های متناظر نشان داد که سطح هورمون تستوسترون تنها در گروه S5+E دارای اختلاف معنی‌دار با گروه متناظر خود یعنی گروه S5 بود (جدول 4). سنجش میزان نیتریک اکساید:

سطح سرمی نیتریک اکساید در گروه‌های S10، S20 نسبت به گروه‌های کنترل و ویتامین E افزایش معنی‌داری نشان داد (P<0/05). همچنین مقایسه گروه‌های متناظر نشان داد که سطح نیتریک اکساید سرم در گروه‌های S10+E و

ژن Hsp70-2 در گروه S20 نسبت به گروه کنترل و ویتامین E شده بود ($P<0/05$). مقایسه گروه‌های متناظر نشان داد که مصرف سرتالین سطح بیان ژن Hsp70-2 در گروه‌های S5+E، S10+E و S20+E نسبت به گروه‌های S5، S10 و S20 کاهش داده بود؛ اما این کاهش از لحاظ آماری معنی‌دار ($P<0/05$) نبود (نمودار 1).

نتایج حاصل از رنگ‌آمیزی آلکالین فسفاتاز:

نتایج حاصل از مقایسه میزان رنگ‌پذیری مقاطع بافتی بیضه به رنگ‌آمیزی آلکالین فسفاتاز در گروه‌های مختلف آزمایشی نشان داد که میزان رنگ‌پذیری و ایجاد ذرات کوچک قهوه‌ای رنگ در سیتوپلاسم سلول‌های لیدینگ و رده اسپرماتوژنز در گروه‌های دریافت‌کننده سرتالین S5، S10 و S20 نسبت به سایر گروه‌ها شاخص‌تر بود. دریافت داروی سرتالین سبب افزایش فعالیت آنزیم آلکالین فسفاتاز در بافت بیضه شده بود؛ اما دریافت ویتامین E به همراه دوزهای پایین داروی سرتالین سبب کاهش فعالیت این آنزیم شده بود و در دوز بالای سرتالین (20 میلی‌گرم) کاهش فعالیت آنزیم آلکالین فسفاتاز قابل مشاهده نبود. شدت رنگ‌پذیری به ترتیب در گروه‌های S20+E، S10+E، S5+E، کنترل و ویتامین E کاهش پیدا کرد. نتایج حاصل از این بررسی به صورت اعداد بین 0 تا 5 بیان شد (جدول 6، شکل 1).

نتایج حاصل از رنگ‌آمیزی سودان بلک-ب:

اثبات وجود چربی در داخل سیتوپلاسم سلول‌های بافت بیضه که با روش Sudan black B انجام گرفت نشان داد که ذرات سیاه‌رنگ حاوی چربی در سیتوپلاسم سلول‌های لیدینگ در بافت بینابینی در گروه کنترل قابل مشاهده است. این ذرات همچنین در رده‌های سلولی مجاور حفره داخلی لوله‌های منی‌ساز به میزان کم و پراکنده در داخل سیتوپلاسم سلول‌ها مشاهده گردیدند. شدت رنگ‌پذیری به این رنگ‌آمیزی به ترتیب در گروه‌های S20، S10، S5، S20+E، S10+E، S5+E، کنترل و ویتامین E کاهش

به سایر گروه‌های مورد مطالعه بوده و این گروه نسبت به سایر گروه‌ها دارای کاهش معنی‌داری ($P<0/05$) است (جدول 5).

ارزیابی ضریب اسپرمیوژنز:

مقایسه میانگین ضریب اسپرمیوژنز در لوله‌های منی‌ساز مابین گروه‌های مختلف آزمایشی مشخص کرد که گروه S20 نسبت به سایر گروه‌های مورد آزمایش کاهش معنی‌دار ($P<0/05$) داشت. به‌علاوه، بررسی گروه‌های متناظر نشان داد که شاخص اسپرمیوژنز در گروه S20+E با گروه S20 و سایر گروه‌ها نیز اختلاف معنی‌داری ($P<0/05$) نشان داد که نشان‌دهنده اثر مثبت ویتامین E در کاهش اثرات منفی سرتالین بر ضریب اسپرمیوژنز بود (جدول 5).

ارزیابی بیان ژن‌های Hsp70-2 و Caspase-3، Bcl-2

مقایسه میزان بیان ژن Bcl-2 در گروه‌های مختلف آزمایشی نشان داد که سرتالین در گروه‌های S5، S10 و S20 سبب کاهش میزان بیان این ژن نسبت به گروه‌های کنترل و ویتامین E شده بود. ($P<0/05$). مقایسه گروه‌های تجربی متناظر نشان داد که مصرف هم‌زمان ویتامین E همراه با سرتالین در گروه‌های S5+E، S10+E و S20+E نسبت به گروه‌های S5، S10 و S20 میزان بیان ژن Bcl-2 را افزایش داده بود؛ اما این افزایش از لحاظ آماری معنی‌دار ($P<0/05$) نبود (نمودار شماره 1).

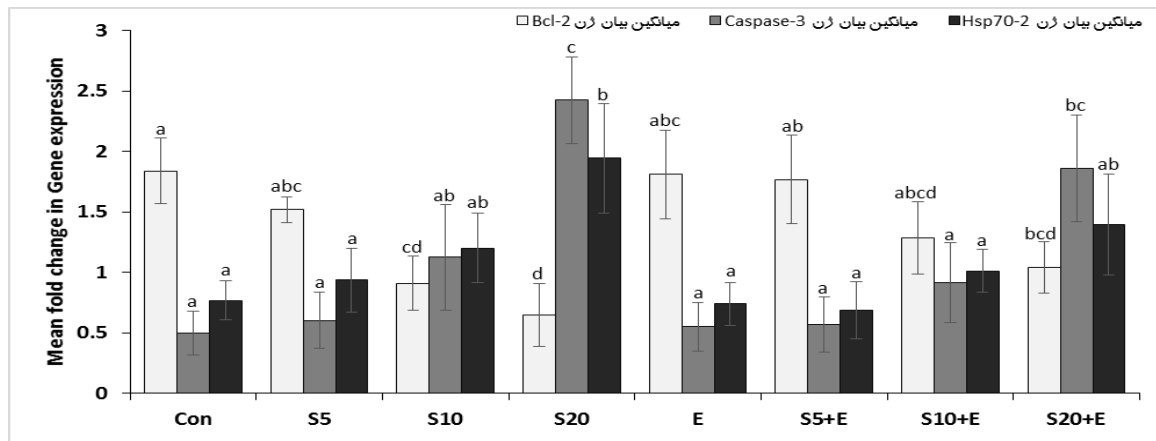
نتایج به دست آمده از میزان بیان ژن Caspase-3 نیز در گروه‌های مختلف نشان داد که در گروه S20 میزان بیان ژن Caspase-3 نسبت به گروه‌های کنترل و ویتامین E افزایش معنی‌داری ($P<0/05$) پیدا کرده بود. مصرف هم‌زمان ویتامین E همراه با سرتالین سبب کاهش میزان بیان ژن Caspase-3 در گروه‌های S5+E، S10+E و S20+E نسبت به گروه‌های متناظر خود یعنی گروه‌های S5، S10 و S20 شده بود؛ ولی این کاهش از لحاظ آماری معنی‌دار ($P<0/05$) نبود (نمودار شماره 1).

در بررسی میزان بیان ژن Hsp70-2 مشخص گردید که مصرف سرتالین موجب افزایش معنی‌داری در سطح بیان

پیدا کرده بود. نتایج حاصل از این بررسی به صورت اعداد بین 0 تا 5 بیان گردید (جدول 6، تصویر 2).

جدول 1. توالی و تعداد پرایمر ژنهای Bcl-2، Caspase-3 و Hsp70-2 و ژن کنترل داخلی GAPDH.

اسامی ژن‌ها	توالی	دهای ذوب	درصد CG
Hsp70-2	FWD: CAGCGAGGCTGACAAGAAGAA	59/82	52/4
	REV: GGAGATGACCTCCTGGCACT	61/40	60
Caspase-3	FWD: TGACTGGAAAGCCGAAACTC	57/30	50
	REV: AGCCTCCACCGGTATCTTCT	59/35	55
Bcl-2	FWD: CTCGTCGCTACCGTCGTGACTTCG	67/84	62/5
	REV: CAGATGCCGGTTCAGTACTCAGTC	66/26	56
GAPDH	FWD: TGAAGCAGGCATCTGAGGG	58/83	57/9
	REV: CGAAGGTGGAAGAGTGGGAG	61/40	60

نمودار 1: مقایسه میزان بیان ژنهای Bcl-2، Caspase-3 و Hsp70-2 در مقایسه با GAPDH در گروه‌های مختلف آزمایشی.

Con: کنترل،

S5: سرتالین 5 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

S10: سرتالین 10 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

S20: سرتالین 20 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

E: ویتامین E،

S5+E: سرتالین 5 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E،

S10+E: سرتالین 10 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E،

S20+E: سرتالین 20 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E.

داده‌ها بر اساس میانگین $\pm$ انحراف معیار بیان شده‌اند. حرف لاتین مشابه مابین گروه‌ها نشان دهنده عدم اختلاف معنی‌دار آن گروه‌ها با یکدیگر می‌باشند (P<0/05).

جدول 2. برنامه زمانی و دمایی Real-Time PCR.

مرحله	دما	زمان
Denaturation (1 Cycle)	95 °C	10 دقیقه
Annealing & Extension (40 Cycle)	95 °C	20 ثانیه
	58 °C	30 ثانیه
	72 °C	20 ثانیه

جدول 3. نتایج میانگین شاخص‌های وزن بیضه‌ها و وزن بدن در گروه‌های مختلف آزمایشی.

گروه‌ها	میانگین وزن بیضه	تغییرات وزن بدن	شاخص گنادوسوماتیک
Con	0/12±0/009 ^a	7/44±2/08 ^a	0/68±0/10 ^a
S5	0/12±0/009 ^a	6/57±2/91 ^a	0/66±0/07 ^a
S10	0/12±0/008 ^a	7/06±2/61 ^a	0/64±0/05 ^a
S20	0/12±0/009 ^a	7/03±2/86 ^a	0/63±0/07 ^a
E	0/12±0/007 ^a	6/29±2/50 ^a	0/67±0/06 ^a
S5+E	0/12±0/008 ^a	6/84±1/83 ^a	0/65±0/05 ^a
S10+E	0/12±0/009 ^a	6/52±1/94 ^a	0/66±0/04 ^a
S20+E	0/12±0/010 ^a	7/62±2/10 ^a	0/63±0/09 ^a

Con: کنترل،

S5: سرتالین 5 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

S10: سرتالین 10 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

S20: سرتالین 20 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

E: ویتامین E،

S5+E: سرتالین 5 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E،

S10+E: سرتالین 10 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E،

S20+E: سرتالین 20 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E.

داده‌ها بر اساس میانگین ± انحراف معیار بیان شده اند. حرف لاتین مشابه مابین گروه‌ها نشان دهنده عدم اختلاف معنی دار آن گروه‌ها با یکدیگر می‌باشند (P<0/05).

جدول 4. نتایج میانگین آزمایش های بیوشیمیایی تستوسترون، ظرفیت آنتی اکسیدانی تام سرم، نیتریک اکساید و مالون دی آلدئید در گروه های مختلف آزمایشی.

گروه ها	تستوسترون (ng/ml)	TAC (mmol/ml)	NO (mmol/ml)	MDA (mmol/ml)
Con	3/0±16/30 ^a	0/903±0/037 ^a	25/82±2/32 ^a	1/0±85/34 ^a
S5	2/0±16/20 ^b	0/843±0/081 ^{abc}	25/72±2/39 ^a	2/10±0/39 ^{ad}
S10	1/0±86/20 ^{cd}	0/626±0/045 ^{bde}	32/64±2/32 ^b	3/95±0/46 ^c
S20	1/0±26/15 ^c	0/533±0/040 ^d	40/16±2/52 ^c	6/02±0/51 ^d
E	3/0±30/45 ^a	0/900±0/050 ^a	24/31±2/76 ^a	1/73±0/29 ^a
S5+E	2/0±96/15 ^{ad}	0/863±0/040 ^{ac}	23/63±2/69 ^a	1/96±0/36 ^a
S10+E	2/0±33/20 ^{bd}	0/710±0/036 ^d	26/87±2/59 ^a	2/98±0/33 ^b
S20+E	1/0±83/20 ^{bc}	0/736±0/050 ^{bcd}	32/3±2/40 ^b	4/16±0/37 ^d

ng/ml: نانو گرم بر میلی لیتر.

mmol/ml: میلی مول بر میلی لیتر.

Con: کنترل،

S5: سرتالین 5 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

S10: سرتالین 10 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

S20: سرتالین 20 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

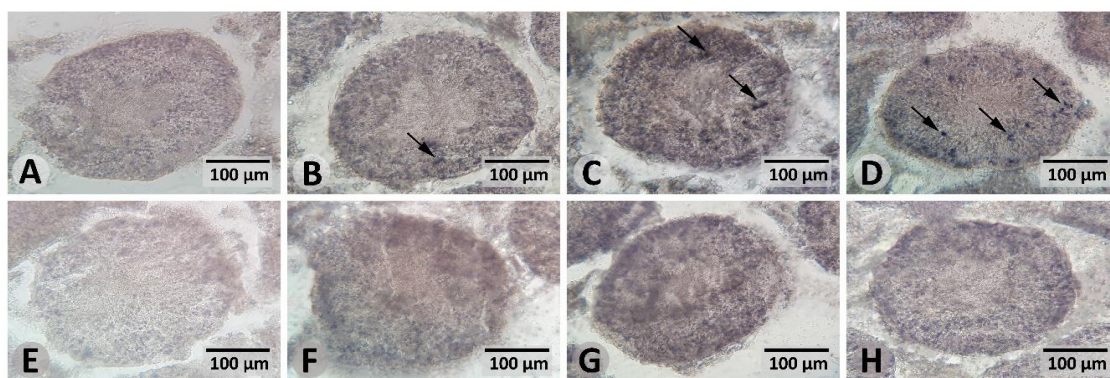
E: ویتامین E.

S5+E: سرتالین 5 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E.

S10+E: سرتالین 10 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E.

S20+E: سرتالین 20 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E.

داده ها بر اساس میانگین ± انحراف معیار بیان شده اند. حرف لاتین مشابه مابین گروه ها نشان دهنده عدم اختلاف معنی دار آن گروه ها با یکدیگر می باشد (P<0/05).

تصویر 1: برش عرضی از بافت بیضه در گروه های مختلف آزمایشی مربوط به رنگ آمیزی آلکالین فسفاتاز. دانه های قهوه ای و نیز اعمال واکنش آلکالین فسفاتاز (پیکان ها) در گروه کنترل (A) و ویتامین E (E) به ندرت مشاهده گردید. گروه های (B) S5، (C) S10 و (D) S20 به تدریج واکنش شدیدتری نسبت به رنگ آمیزی آلکالین فسفاتاز نشان دادند. از طرف دیگر، واکنش آلکالین فسفاتاز در گروه های (F) S5+E، (G) S10+E و (H) S20+E کاهش پیدا کرده بود.

جدول 5. نتایج میانگین شاخص های اسپرماتوزنز بافت بیضه در گروه های مختلف آزمایشی.

گروه ها	درصد ضریب تمایز لوله ای	درصد ضریب اسپرمیوژنز	درصد ضریب تجمعی
Con	81/66±2/51 ^{ab}	78/33±1/52 ^a	88/29±7/19 ^a
S5	81/33±2/30 ^{ab}	77/66±2/51 ^a	87/24±7/57 ^a
S10	77/66±1/15 ^b	75/33±3/51 ^a	77/41±4/78 ^a
S20	64/66±1/52 ^c	58/66±1/52 ^b	64/84±4/29 ^b
E	84/33±1/52 ^a	81/66±2/08 ^a	88/23±6/87 ^a
S5+E	82/33±3/21 ^{ab}	77/66±2/51 ^a	83/39±6/12 ^a
S10+E	79/66±2/51 ^{ab}	76/66±1/52 ^a	81/19±2/07 ^a
S20+E	71/33±2/08 ^d	66/66±2/51 ^c	75/24±5/32 ^a

Con: کنترل،

S5: سرتالین 5 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

S10: سرتالین 10 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

S20: سرتالین 20 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

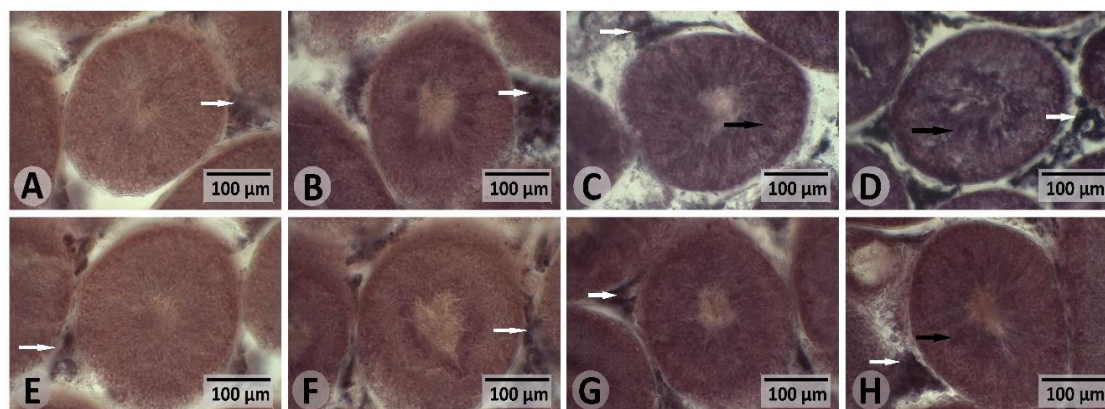
E: ویتامین E،

S5+E: سرتالین 5 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E،

S10+E: سرتالین 10 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E،

S20+E: سرتالین 20 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E.

داده ها بر اساس میانگین±انحراف معیار بیان شده اند. حرف لاتین مشابه مابین گروه ها نشان دهنده عدم اختلاف معنی دار آن گروه ها با یکدیگر می باشند (P<0/05).

تصویر 2: برش عرضی از بافت بیضه در گروه های مختلف آزمایشی مربوط به رنگ آمیزی سودان بلک-ب. در سلول های لیدیگ (فلش های سفید) و سلول های سری اسپرماتوزنز (فلش های سیاه) در گروه کنترل (A)، ویتامین E (E) و گروه S5 (B) مقدار کافی ذخیره چربی مشاهده گردید. گروه های S10 (C) و S20 (D) افزایش میزان ذخیره چربی ها بیشتر در سلول های سری اسپرماتوزنز (فلش های سیاه) نشان دادند. در مقابل، گروه های دریافت کننده سرتالین به همراه ویتامین E شامل S5+E (F)، S10+E (G) و S20+E (H) کاهش میزان ذخیره چربی ها در سلول های سری اسپرماتوزنز (فلش های سیاه) نشان دادند.

جدول 6. نتایج کیفی رنگ آمیزی‌های آلکالین فسفاتاز و سودان بلک-ب مقاطع بافت بیضه در گروه‌های مختلف آزمایشی.

<i>S20+E</i>	<i>S10+E</i>	<i>S5+E</i>	<i>E</i>	<i>S20</i>	<i>S10</i>	<i>S5</i>	<i>Con</i>	نوع رنگ آمیزی
+3	+2	+2	+1	+5	+4	+3	+1	آلکالین فسفاتاز
+3	+2	+2	+1	+5	+4	+3	+1	سودان بلک-ب

Con: کنترل،

S5: سرتالین 5 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

S10: سرتالین 10 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

S20: سرتالین 20 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن،

E: ویتامین E،

S5+E: سرتالین 5 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E،

S10+E: سرتالین 10 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E،

S20+E: سرتالین 20 میلی گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن همراه با ویتامین E.

اعداد 1 تا 5 به ترتیب برای نشان دادن حداقل و حداکثر میزان رنگ پذیری نسبت به رنگ آمیزی‌های آلکالین فسفاتاز و سودان بلک-ب مابین گروه‌ها استفاده گردیده است.

بحث

مهارکننده‌های انتخابی باز جذب سروتونین (SSRIs) عوامل درمانی مفیدی برای مدیریت افسردگی و سایر اختلالات روان پزشکی هستند، با این حال درمان با این داروها با شیوع بالای اختلالات عملکرد جنسی همراه است (15). داروهای گروه SSRIs با مهار پمپ‌های برگشت مجدد سروتونین، میزان سروتونین موجود در شکاف‌های سیناپسی را افزایش می‌دهند. گیرنده‌های سروتونین در عروق دستگاه ادراری-تناسلی گزارش شده‌اند که مسئول انقباض بوده و همچنین گیرنده‌های سروتونین در بیضه‌ها در تنظیم جریان خون نقش دارند (16). مکانیسم شناخته شده در عملکرد این داروها شامل بازگشت مجدد سروتونین توسط سلول‌های عصبی و افزایش سطح این انتقال‌دهنده عصبی در سیناپس است که به‌طور کلی مقادیر بالای سروتونین باعث مهار رفتارهای جنسی، آتروفی بیضه، آسیب به فرآیند اسپرماتوزن و سرکوب استروئیدوزن می‌شود (16 و 17).

بررسی مطالعه حاضر نشان داد که استفاده از سرتالین بر پارامترهای تغییرات وزن بدن، وزن بیضه و شاخص

گونادوسوماتیک تأثیر معنی‌داری نداشت که با مطالعات پیشین مبنی بر اثر سرتالین با دوزهای 5، 10 و 20 میلی گرم بر کیلوگرم در بیضه موش‌های صحرایی همخوانی دارد (4). علاوه بر این گزارش شده است که درمان با داروهای SSRIs مانند فلوکستین هیچ تأثیری در وزن بدن و وزن بیضه نوزادان پس از قرار گرفتن مادران در معرض فلوکستین در موش‌های صحرایی نداشته است (18). درحالی‌که در برخی از مقالات بیان شده که مصرف داروی فلوکستین سبب کاهش وزن بدن و وزن بیضه شده است که با نتایج مقاله حاضر مطابقت ندارد (20 و 19). وزن بیضه تا حدی به جمعیت سلول‌های اسپرماتوزنر تمایز یافته بستگی دارد؛ بنابراین کاهش وزن بیضه ناشی از مصرف داروهای SSRIs می‌تواند به کاهش سلول‌ها و سرکوب اسپرماتوزنر نسبت داده شود (20).

مطالعات پیشین اثبات نموده‌اند که قرارگرفتن در معرض سرتالین باعث کاهش میزان تستوسترون می‌شود (4). مکانیسم عمل سرتالین ممکن است به دلیل اثر آن روی سلول‌های لیدیگ باشد که منجر به کاهش سطح تستوسترون می‌شود (21). همچنین اثبات گردیده است که

در ارتباط با نیتریک اکساید نیز مطالعات پیشین نشان داده‌اند که سطح سرمی نیتریک اکساید در بیماران دارای تأخیر در انزال پس از درمان با داروهای سرتالین، لووکسین و پاروکستین افزایش یافته است که با نتایج مطالعه حاضر مطابقت دارد (23). همچنین گزارش شده است که دریافت مواد اکسیدانی مولد رادیکال‌های آزاد باعث افزایش میزان سطح نیتریک اکساید سرم می‌شوند، درحالی‌که ویتامین E و ویتامین C به سبب خاصیت آنتی‌اکسیدانی خود باعث کاهش میزان نیتریک اکساید سرم می‌شوند (11 و 12). بیان گردیده است که نیتریک اکساید می‌تواند با کاهش تولید ATP تحرک اسپرم را کاهش داده و با اختلال در غشای میتوکندریایی و آزادسازی سیتوکروم C به درون سیتوپلاسم فرآیند آپتوز را تحریک نماید (6).

در مطالعه حاضر شاخص‌های اسپرماتوزن شامل TDI، RI و SI در لوله‌های منی‌ساز تحت تأثیر استرس اکسیداتیو ناشی از سرتالین کاهش معنی‌داری در مقایسه با گروه کنترل نشان دادند. گزارش شده است که ایجاد استرس اکسیداتیو موجب کاهش شدید ضرایب TDI، RI و SI در لوله‌های منی‌ساز بیضه موش‌های سوری می‌گردد (6 و 12) که با مطالعه حاضر هم‌سو است؛ ولی دریافت مواد آنتی‌اکسیدانی مانند ویتامین E سبب بهبود ضرایب اسپرماتوزن و اسپرمیوزن می‌شود (24).

ژن Hsp70-2 در سلول‌های سری اسپرماتوزنیک در طول میوز یک در سلول‌های زایای جنس نر بیان می‌شود (25). مشاهده شده است که اختلال در بیان ژن Hsp70-2 یا جهش در این ژن منجر به آپتوز اسپرماتوسیت‌های اواخر پاکتی‌تن میوز یک می‌شود که باعث ناباروری می‌گردد (10). هنگامی که سلول در معرض استرس به دلیل رادیکال‌های آزاد قرار می‌گیرد، مخازن سلولی Hsp70-2 برای دفاع سلولی ناکافی بوده و به همین دلیل در این شرایط سنتز Hsp70-2 برای افزایش دفاع سلول‌های جنسی القا می‌گردد (10). در مطالعه حاضر استرس اکسیداتیو ناشی از سرتالین در گروه‌های S10 و S20 سبب افزایش سطح بیان

تزریق داخل صفاقی سرتالین به میزان 10 میلی‌گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن باعث ایجاد بازخورد منفی در مغز و محور هیپوتاموس-هیپوفیز-گنادی موش صحرایی شده و فعالیت آنزیم‌های تولیدکننده استروئید در بافت بیضه را مهار و این‌گونه منجر به کاهش میزان تستوسترون در خون می‌گردد (21 و 4) که با یافته‌های حاصل از این مطالعه که کاهش معنی‌دار سطح سرمی تستوسترون در گروه‌های دریافت‌کننده سرتالین را نشان می‌دهد، کاملاً مطابقت دارد. در این بررسی ویتامین E توانست سبب افزایش معنی‌دار سطح تستوسترون سرمی در مقایسه با گروه دریافت‌کننده سرتالین شود که این بهبود در سطح تستوسترون را می‌توان ناشی از خاصیت آنتی‌اکسیدانی ویتامین E دانست (7).

در این مطالعه سرتالین میزان ظرفیت آنتی‌اکسیدانی سرم را کاهش و میزان مالون دی‌آلدئید را در گروه‌های S10 و S20 افزایش داده بود. دریافت سرتالین موجب شکل‌گیری آنیون سوپراکسید و پراکسید هیدروژن می‌شود که این گونه‌های فعال اکسیژن باعث آسیب به غشای میتوکندریایی شده و با ایجاد پراکسیداسیون لیپیدی موجبات آسیب غشاءهای سلولی را فراهم می‌آورند (4 و 3). گزارش‌های پیشین کاهش میزان ظرفیت آنتی‌اکسیدانی سرم و افزایش میزان مالون دی‌آلدئید را در موش‌های دریافت‌کننده سرتالین را نشان داده است (22) که با نتایج حاصل از این مطالعه هم‌سو می‌باشد. از سوی دیگر، ویتامین E سبب کاهش معنی‌دار سطح مالون دی‌آلدئید در مقایسه با گروه‌های دریافت‌کننده سرتالین گردید. در واقع ویتامین E موجب مهار NADPH اکسیداز که واسطه تولید آنیون سوپراکسید می‌باشد، گردیده و غشا را برابر استرس اکسیداتیو محافظت می‌کند (11 و 3). در این مطالعه ویتامین E سبب افزایش معنی‌دار ظرفیت آنتی‌اکسیدانی کل در مقایسه با گروه سرتالین شد؛ زیرا دارای فعالیت آنتی‌اکسیدانی بسیار زیادی در مقابل انواع گونه‌های فعال اکسیژن از قبیل آنیون سوپر اکسید و هیدروکسیل می‌باشد (11 و 3).

آنزیم آلکالین فسفاتاز دارای نقش مهمی در فرآیندهای سلولی است. آسیب غشای سلول باعث آزاد شدن این آنزیم به داخل سلول و در نهایت در سرم می‌گردد؛ بنابراین اندازه‌گیری آنزیم آلکالین فسفاتاز به‌عنوان یک شاخص برای تغییرات بیضه استفاده می‌شود (31 و 10). نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که افزایش دوز سرتالین و آسیب سلول‌های بیضه همانند سلول‌های رده اسپرماتوزن باعث افزایش این آنزیم در برش‌های بافتی بیضه می‌گردد و در اینجا ویتامین E می‌تواند نقش خود را به‌عنوان آنتی‌اکسیدان نشان دهد و باعث کاهش سطح آنزیم آلکالین فسفاتاز شود. طی رنگ‌آمیزی سودان بلک در مطالعه حاضر دانه‌های فراوان، متراکم و کاملاً سیاه‌رنگ در رنگ‌آمیزی سودان بلک در سیتوپلاسم سلول‌های بیضه همانند سلول‌های رده اسپرماتوزن بال‌أخص در گروه‌های دریافت‌کننده سرتالین مشاهده گردید. این دانه‌های متراکم قهوه‌ای تیره در رنگ‌آمیزی سودان بلک در مجاور غشای پایه لوله‌های تحلیل‌رفته منی‌ساز بیشتر قابل مشاهده بودند که با نتایج حاصل از مطالعات دیگر مطابقت دارد (10).

نتیجه‌گیری

با جمع‌بندی یافته‌های مطالعه حاضر چنین برمی‌آید که سرتالین، به‌واسطه افزایش تولید رادیکال‌های آزاد، پی‌ریزی تنش‌های اکسیداتیو و نیز تضعیف دستگاه دفاع آنتی‌اکسیدانی بدن، موجبات اختلالات مربوط به پارامترهای بیوشیمیایی، هیستوشیمیایی، شاخص‌های اسپرماتوزن را در موش‌های دریافت‌کننده سرتالین فراهم می‌آورد که به نوبه‌ی خود قادر هستند تا عملکرد فیزیولوژیک سیستم تولیدمثل نر را دچار اختلال نمایند. مضافاً اینکه دریافت سرتالین قادر است به‌واسطه اعمال استرس اکسیداتیو موجب کاهش میزان بیان ژن‌های Bcl-2 و در عین حال افزایش میزان بیان ژن‌های Caspase-3 و Hsp70-2 شود که از جمله ژن‌های دخیل در فرآیند مرگ برنامه‌ریزی شده سلول بوده و سبب القای آپوپتوز می‌گردند. در حالی که

Hsp70-2 گردید که ویتامین E توانسته بود تا حدی این شرایط استرس اکسیداتیوی را تعدیل و سبب بهبود میزان بیان Hsp70-2 گردد. گزارش شده است که سطح بیان Hsp70-2 در موش‌هایی که تحت تأثیر استرس اکسیداتیو هستند افزایش می‌یابد؛ ولی دریافت ویتامین E سبب بهبود سطح بیان Hsp70-2 می‌شود که با مطالعه حاضر مطابقت دارد (26 و 24 و 10). بر اساس نتایج مطالعه حاضر و سایر مطالعات پیشین می‌توان بیان کرد که افزایش سطح بیان Hsp70-2 نشان دهنده فعال شدن سیستم آنتی‌اکسیدانی در برابر آسیب اکسیداتیو ناشی از سرتالین است.

Caspase-3 یک مولکول مهم در آپوپتوز است که مسیرهای مولکولی را شروع و منجر به قطعه‌قطعه شدن DNA می‌گردد (6). آپوپتوز سلول‌های زایا در بیضه می‌تواند توسط سیگنال‌های درونی ایجاد شود که به آن مسیر آپوپتوز ذاتی گفته می‌شود که سبب انتشار سیتوکروم C می‌شود، در ادامه سیتوکروم C فعالسازی کاسپاز Caspase-9 را به‌منظور تشکیل یک کمپلکس به نام آپوپتوزوم آغاز می‌کند (27). Caspase-8 و Caspase-9 وظیفه فعال‌کردن Caspase-3 و متعاقب آن آپوپتوز سلول‌های زایا را بر عهده دارند (28). استرس اکسیداتیو ناشی از گونه‌های فعال اکسیژن موجب فسفوریلاسیون بخشی از خانواده پروتئین Bcl-2 شده و تعادل پروتئین‌های ضدآپوپتوزی را به نفع عوامل پروآپوپتوزی مانند پروتئین Bax تنظیم می‌کند (6). مطالعات پیشین نشان می‌دهد که داروهای SSRIs مانند فلوکستین سبب افزایش سطح بیان Caspase-3 در بیضه موش‌های صحرایی نر شده است؛ ولی مواد آنتی‌اکسیدانی همانند امگا 3 این افزایش شدید Caspase-3 را توانسته مهار کند که با نتایج مطالعه حاضر مطابقت دارد (29). داروهای گروه SSRIs مانند فلوکستین موجب آزاد شدن سیتوکروم C و فعالسازی کاسپاز می‌شود که منجر به قطعه‌قطعه شدن DNA و آپوپتوز سلول‌های زایا می‌شود (30).

تولیدمثلی نر، نیازمند طرح ریزی مطالعات تجربی گسترده تر و نیز کارآزمایی های بالینی است.

تشکر و قدردانی

نگارندگان مقاله بر خود لازم می دانند مراتب تشکر و قدردانی خود را از معاونت پژوهشی دانشگاه تهران به سبب حمایت هایشان از این مطالعه اعلام دارند. این مقاله حاصل پایان نامه دوره ی دکتری تخصصی (Ph.D) دانشگاه تهران است که با شماره 30029/6/11 توسط شورای پژوهشی دانشگاه تهران مورد تأیید قرار گرفته است. نویسندگان اعلام می دارند که هیچ گونه تعارض منافی در انتشار این مقاله وجود ندارد.

ویتامین E به دلیل قابلیت های آنتی اکسیدانی و ضد التهابی، عوارض ناشی از تجویز سرتالین را در دستگاه تولید مثل موش نر کاهش می دهد. نتایج مطالعه حاضر نشان می دهند که ویتامین E در دوزهای پایین سرتالین تا حد زیادی اثرات مخرب این دارو را کنترل می کند؛ اما در دوز بالای سرتالین، ویتامین E به طور کامل نتوانسته است که این اثرات نامطلوب ناشی از سرتالین را تعدیل نماید؛ بنابراین می توان بیان کرد که ویتامین E می تواند نقش محافظتی خود را در برابر اثرات نامطلوب دوزهای پایین سرتالین اعمال نماید. با این وجود، تأیید مضرات و توکسیک بودن سرتالین و نقش محافظتی ویتامین E در قبال آن در دستگاه

منابع

1. Trivedi MH, Lin EH, Katon WJ. Consensus recommendations for improving adherence, self-management, and outcomes in patients with depression. *CNS Spectr*. 2007;12(8):1-27.
2. Rickels K, Zaninelli R, McCafferty J, Bellew K, Iyengar M, Sheehan D. Paroxetine treatment of generalized anxiety disorder: a double-blind, placebo-controlled study. *Am J Psychiatry*. 2003;160(4):749-56.
3. Morshedi F, Morovvati H, Sadeghinezhad J, Taheri M, Anbara H. Evaluation of Sperm Quality and Serum Parameters in Sertraline-Exposed Mice and Protective Role of Vitamin E. *JBUMS*. 2020;22(1):1-8. [Article in Persian]
4. Atli O, Baysal M, Aydogan-Kilic G, Kilic V, Ucarcan S, Karaduman B, et al. Sertraline-induced reproductive toxicity in male rats: evaluation of possible underlying mechanisms. *Asian J Androl*. 2017;19(6):672-9.
5. Chandra J, Samali A, Orrenius S. Triggering and modulation of apoptosis by oxidative stress. *Free Radic Biol Med*. 2000;29(3-4):323-33.
6. Anbara H, Sheibani MT, Razi M, Kian M. Insight into the mechanism of aspartame-induced toxicity in male reproductive system following long-term consumption in mice model. *Environ Toxicol*. 2021;36(2):223-37.
7. Chandra AK, Chatterjee A, Ghosh R, Sarkar M. Vitamin E-supplementation protect chromium (VI)-induced spermatogenic and steroidogenic disorders in testicular tissues of rats. *Food Chem Toxicol*. 2010;48(3):972-9.
8. Lowe SW, Lin AW. Apoptosis in cancer. *Carcinogenesis*. 2000;21(3):485-95.
9. Favalaro B, Allocati N, Graziano V, Di Ilio C, De Laurenzi V. Role of apoptosis in disease. *Aging*. 2012;4(5):330-49.
10. Anbara H, Sheibani MT, Razi M. Long-Term Effect of Aspartame on Male Reproductive System: Evidence for Testicular Histomorphometrics, Hsp70-2 Protein Expression and Biochemical Status. *Int J Fertil Steril*. 2020;14(2):91-101.
11. Hassanzadeh A, Shahvaisy K, Hassanzadeh K, Izadpanah E, Amini A, Moloudi M R. Effects of rebamipide and encapsulating rebamipide with chitosan capsule on inflammatory mediators in rat experimental colitis. *SJKU*. 2015;20(3):94-104. [Article in Persian]
12. Anbara H, Shahrooz R, Razi M, Malekinejad H, Najafi G. The effect of vitamin C on mice hemolytic anemia induced by phenylhydrazine: an animal model study using histological changes in

- testis, pre-implantation embryo development, and biochemical changes. *Iran J Basic Med Sci.* 2018;21(7):668-77.
13. Fattinger SA, Geiser P, Samperio Ventayol P, Di Martino ML, Furter M, Felmy B, et al. Epithelium-autonomous NAIP/NLRC4 prevents TNF-driven inflammatory destruction of the gut epithelial barrier in Salmonella-infected mice. *Mucosal Immunol.* 2021;14(3):615-29.
14. Desmots F, Russell HR, Michel D, McKinnon PJ. Scythe regulates apoptosis-inducing factor stability during endoplasmic reticulum stress-induced apoptosis. *J Biol Chem.* 2008;283(6):3264-71.
15. Hamdi, H. The preventive role of wheat germ oil against sertraline-induced testicular damage in male albino rats. *Andrologia.* 2019;51:e13369.
16. Collin O, Damber JE, Bergh A. 5-Hydroxytryptamine--a local regulator of testicular blood flow and vasomotion in rats. *J Reprod Fertil.* 1996;106(1):17-22.
17. Csoka AB, Shipko S. Persistent sexual side effects after SSRI discontinuation. *Psychother Psychosom.* 2006;75(3):187-8.
18. Ramos AC, Alice HDS, Silveira KM, Kiss AC, Mesquita SF, Gerardin DC. Maternal treatment with fluoxetine promotes testicular alteration in male rat pups. *J Reprod Fertil Dev.* 2015;28:1206-13.
19. Silva Junior VAd, Lins Amorim MJAA, Amorim Junior AAd, Pinto CF, Deiró TBJ, Oliveira JRMd, et al. Neonatal Administration of Fluoxetine Decreased Final Sertoli Cell Number in Wistar Rats. *Int J Morpho.* 2008;26(1):51-62.
20. Hajizadeh Z, Soleimani Mehranjani M, Najafi G, Shariatzadeh S M A, Shalizar Jalali A. Black Grape Seed Extract Modulates Fluoxetine-Induced Oxidative Stress and Cytotoxicity in the Mouse Testis, Jundishapur J Nat Pharm Prod. 2016;11(2):e27512.
21. Hedger MP, Khatab S, Gonzales G, de Kretser DM. Acute and short-term actions of serotonin administration on the pituitary-testicular axis in the adult rat. *Reprod Fertil Dev.* 1995;7(5):1101-9.
22. Abdel-Salam OM, Youness ER, Khadrawy YA, Sleem AA. Brain and liver oxidative stress after sertraline and haloperidol treatment in mice. *J Basic Clin Physiol Pharmacol.* 2013;24(2):115-23.
23. Otunctemur A, Ozbek E, Kirecci SL, Ozcan L, Dursun M, Cekmen M, Ozdogan HK. Relevance of serum nitric oxide levels and the efficacy of selective serotonin reuptake inhibitors treatment on premature ejaculation: decreased nitric oxide is associated with premature ejaculation. *Andrologia.* 2014;46(9):951-5.
24. Khosravanian H, Razi M, Farokhi F, Khosravanian N. Simultaneous Administration of Dexamethasone and Vitamin E Reversed Experimental Varicocele-induced Impact in testicular tissue in Rats; Correlation with Hsp70-2 Chaperone Expression. *Int Braz J Urol.* 2015;41(4):773-90.
25. Huszar G, Stone K, Dix D, Vigue L. Putative creatine kinase M-isoform in human sperm is identified as the 70-kilodalton heat shock protein HspA2. *Biol Reprod.* 2000;63(3):925-32.
26. Khosravanian N, Razi M, Farokhi F, Khosravanian H. Testosterone and vitamin E administration up-regulated varicocele-reduced Hsp70-2 protein expression and ameliorated biochemical alterations. *J Assist Reprod Genet.* 2014;31(3):341-54.
27. Hengartner MO. The biochemistry of apoptosis. *Nature.* 2000;407(6805):770-6.
28. Nair R, Saha C. Diethylstilbestrol induces rat spermatogenic cell apoptosis in vivo through increased expression of spermatogenic cell Fas/FasL system. *J Biol Chem.* 2003;278(8):6470-81.
29. Soliman ME, Mahmoud BL, Kefafy MA, Yassein RI, El-Raoghy ESA. Effect of antidepressant drug (fluoxetine) on the testes of adult male albino rats and the possible protective role of omega-3. *Menoufia Medical Journal.* 2017;30(4):1135-42.
30. Khaksar M, Oryan A, Sayyari M, Rezabakhsh A, Rahbarghazi R. Protective effects of melatonin on long-term administration of fluoxetine in rats. *Exp Toxicol Pathol.* 2017;69(8):564-74.
31. Anbara H, Shahrooz R, Malekinejad H, Saadati S. Protective effects of royal jelly and vitamin c against experimental hemolytic anemia on sex hormones and histochemical testicle tissue histochemistry of adult mice. *JSSU.* 2016;23(12):1140-54. [Article in Persian]